

آدم اسمیت

دیوید رافائل

مترجم
عبدالله کوثری

تشیخ و تفسیر

۷	معمود	معمود	گرفتار شدن
۸	رقا	رقا	۱ استاد بسیار مکتب
۱۷	زندگی	زندگی	۲ زندگی
۲۱	اخلاق	اخلاق	۳ اخلاق
۵۹	اقتصاد	اقتصاد	۴ اقتصاد
۱۰۱	مقایسه‌ها	مقایسه‌ها	۵ مقایسه‌ها
۱۱۷	فلسفه، علم و تاریخ	فلسفه، علم و تاریخ	۶ فلسفه، علم و تاریخ

نشر ماسی
تهران
۱۳۹۵

فهرست

واگذاری به تنوع در ادب و هنر

مکتب به

مکتب به

همه‌ی صفحاتی که در این نوشته به آن‌ها ارجاع می‌دهیم از این مجموعه

Works and Correspondence of Adam Smith, Clarendon Press, Oxford.

نشانه‌های اختصاری کتاب‌هایی که در این متن به آن‌ها اشاره می‌کنیم بدین قرار است:

M *The Theory of Moral Sentiments*, ed. D. D. Raphael and A. L. Macfie (1976).

V *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, general editors R. H. Campbell and A. S. Skinner.

۹ *Journal*, editor W. B. Todd (1976) ۱ استاد بسیار مکتب‌ها

۱۷ *Essays on Philosophical Subjects*, ed. W. P. D. W. ۲ زندگی

۴۱ J. C. Burn and J. S. Row, general editors D. D. ۳ اخلاق

۵۹ and A. S. Skinner (1980) ۴ اقتصاد

۱۰۱ *Lectures on Rhetoric and Belles Lettres*, ed. ۵ مقایسه‌ها

۱۱۷ general editor A. S. Skinner (1983) ۶ فلسفه، علم و تاریخ

J *Lectures on Jurisprudence*, ed. R. L. Meek, D. D. Raphael ۷

and P. G. Stein (1978) ۱۲۹ مآخذ

۱۳۱ *The Correspondence of Adam Smith*, ed. P. G. Stein ۱۳۱ برای مطالعه‌ی بیشتر

۱۳۵ J. S. Row (1977) ۱۳۵ نمایه

استاد بسیار مکتب‌ها

ادم اسمیت از آن استادان کهن است که هر کس با هر منش و روش او را به استادی می‌شناسد؛ محافظه‌کاران و مارکسیست‌ها، لیبرال‌ها و ضدرادیکال‌ها، اقتصاددانان، فیلسوفان و جامعه‌شناسان همگی به استادی او معترفند. گروه‌های مختلف هر یک چیزی را در آثار او ستایش می‌کنند، چندان‌که گاه این تردید برای انسان پیش می‌آید که آیا این همه چیزهای گوناگون با هم سازگاری دارند؟ با این همه، جنبه‌های متنوع آثار او چندان قدرت اقتناع دارد که تردید در ژرفای آن‌ها به‌راستی روانیست.

تحقیق در ماهیت و علل ثروت ملل بیش‌تر به سبب هواداری از تجارت آزاد شهرت یافته. لیبرال‌های قرن نوزدهم همچون ادم اسمیت بر آن بودند که آزادی تجارت در کنار دیگر انواع آزادی جای دارد و آن را چون اصلی اساسی در سیاست‌گذاری پیش چشم داشتند. در سال‌های اخیر، دست‌کم در بریتانیا، محافظه‌کاران خود را به کسوت آن لیبرال‌ها آراسته‌اند و از پایان جنگ جهانی دوم به این سوی، پرشورترین هواداران اقتصاد مبتنی بر بازار آزاد نامدارترین رهبران حزب محافظه‌کار بوده‌اند. آن‌گاه که سرکیث جوزف در نخستین کابینه‌ی خانم تاچر به سمت وزیر صنایع منصوب شد، «فهرست خواندنی‌هایی» برای کارمندان عالی‌رتبه‌ی خود فرستاد که شامل ثروت ملل و نخستین کتاب ادم اسمیت، نظریه‌ی احساسات اخلاقی، بود.

جای شگفتی نیست اگر سیاستمداران جناح راست اثری را می‌ستایند که ریشه‌ی همه‌ی مواهب اقتصادی را در سرمایه‌داری سراغ می‌کند. آنچه

در نگاه نخست شگفت می‌نماید این است که کارل مارکس خود را وامدار ثروت ملل می‌داند؛ اما این نیز دلایلی روشن دارد. تفسیر ماتریالیستی مارکس از تاریخ، نظریه‌ی مراحل جامعه است، که هر یک از این مراحل بر حسب نوع دارایی ساختار اجتماعی متمایزی دارد و به یک نظام تولید متمایز وابسته است. جوهر چنین نظریه‌ای شالوده‌ی کتاب ثروت ملل است که در عین آن‌که رساله‌ای اقتصادی است گفتاری جامعه‌شناختی نیز به شمار می‌آید. اسمیت از چهار مرحله‌ی جامعه سخن می‌گوید که نخستین آن عصر شکار و پس از آن عصر شبانی و سپس عصر کشاورزی و سرانجام عصر تجارت است. تحلیل فعالیت اقتصادی که موضوع اصلی این کتاب است به چهارمین مرحله‌ی این فرایند مربوط می‌شود. چشم‌انداز تاریخی در این کتاب برای آن است که سیر تحول قانون و حکومت را تبیین کند، که از این دیدگاه، در عصر شبانی، یعنی آن‌گاه که مفهوم دارایی [مالکیت] پدید می‌آید، ضروری می‌شود. شکارچیان آنچه را به کف می‌آورند در دم مصرف می‌کنند، شبانان گله‌ها را هم برای مصرف آینده و هم برای مصرف اکنون، اهلی می‌کنند. دارایی باید در امان باشد، و این، در نظر اسمیت، نخستین هدف حکومت است. «حکومت مدنی^۱ از آن‌جا که به منظور ایمن داشتن دارایی تشکیل می‌شود، در واقع برای دفاع از توانگران در برابر مستمندان، یا برای دفاع از دارا در برابر نادر شکل می‌گیرد.» [W ۷۱۵] آدم اسمیت یگانه نویسنده‌ای نیست که مارکس سال‌ها بعد با مراحل تاریخ جامعه‌ی انسانی در آثار او آشنا شد، لیک هیچ نویسنده‌ای در توصیف این مراحل همچون اسمیت به ریشه‌ها نپرداخته است.

اما مخالفان رادیکالیسم، یا دست‌کم مخالفان رادیکالیسم سیاسی، نیز می‌توانند به همین سان از آثار اسمیت گفته‌ها نقل کنند. اسمیت می‌نویسد «انسان نظام‌مند این توانایی را دارد که در اغفال خود بس

هشیارانه عمل کند. او اغلب چنان شیفته‌ی محاسن فرضی طرح آرمانی خود برای حکومت می‌شود که کوچک‌ترین انحراف از آن را بر نمی‌تابد.» [M ۲۳۳-۴] او فکر می‌کند که می‌تواند جامعه را همچون مهره‌های شطرنج تمام دهد، غافل از آن‌که «در شطرنج عظیم انسانی، هر مهره برای حرکت اصلی از آن خود دارد که با آنچه قانونگذار می‌خواهد بر آن تحمیل کند یکسره متفاوت است». این‌جا به بحث آزادی باز می‌گردیم، و این بار بحث از آزادی سیاسی است، اما آن مفهومی از آزادی سیاسی که با رادیکالیسم اصلاح طلب قانونگذاران مغایرت دارد.

جیمز باسول زمانی در دانشگاه گلاسگو شاگرد آدم اسمیت بود. اسمیت در سال‌های آخر عمر خود به باسول گفت بزرگ‌ترین خطایش این بوده که بر اساس نظام عمل کرده و باسول با خود اندیشید که شنیدن چنین نقادی از آدم فیلسوف عجیب است. اسمیت فیلسوف، و از آن مهم‌تر اسمیت اقتصاددان، بی‌تردید در جست‌وجوی نظام بود، اما این نظام را در جایگاه شایسته‌اش می‌نشاند. نظریه‌ی نظام‌مند در جای خود چیزی بود، چیزی ضروری برای تبیین رضایت‌بخش. اما عمل کردن بر اساس نظام، که تماماً نظامی ساده‌شده می‌بود، و چشم‌پوشیدن بر ویژگی‌های هر مورد خاص چیزی یکسره متفاوت بود.

آدم اسمیت بنیانگذار مطالعه‌ی اقتصاد، و حتی مطالعه‌ی علمی آن، بود. متفکران دوران باستان و قرون میانه، در تأملاتشان درباره‌ی نحوه‌ی عمل جامعه‌ی انسانی، نیم‌نگاهی نیز به حقایق اقتصادی افکنده بودند. در قرن هفدهم، و در قرن هجدهم، پیش از انتشار ثروت ملل، پیشرفت‌های تحمیلی در تدوین نظریه‌های ارزش، پول و تجارت بین‌المللی روی داده بود. مکتب سوداگری^۱ که هوادار نظارت حکومت بر تجارت خارجی بود، هر تدوین نظریه‌ای نظام‌مند کامیاب شده بود، خاصه در رسایل تامس مون